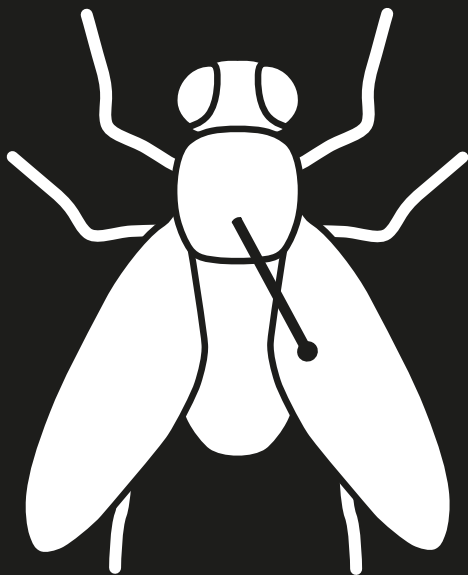

LADISLAV FUKS / DANIEL MAJLING

SPAĽOVAČ MŔTVOL

SLOVENSKÉ
KOMORNÉ
DIVADLO

Daniel Žulčák

Slovenské komorné divadlo Martin uvádza
v slovenskej premiére

Ladislav Fuks/Daniel Majling

SPAĽOVAČ MŔTVOL

preklad a adaptácia: Daniel Majling

dramaturgia: Róbert Mankovecký

scéna: Juraj Kuchárek

kostýmy: Diana Strauszová

hudba: Róbert Mankovecký

réžia: Ján Luterán

predstavenie vedie: Janka Nosálová

text sleduje: Darina Mázorová

premiéra: 18. októbra 2020 v Štúdiu SKD Martin.

Prvá premiéra divadelnej sezóny 2020/2021.

576. premiéra Slovenského komorného divadla Martin.

Ďakujeme Jane Wernerovej za jazykovú spoluprácu.

Scénu, stavbu, osvetlenie, zvuk, rekvizity, kostýmy a parochne pod vedením Andreja Agricolu, Petra Klaudínyho a Mariána Frkáňa realizovali: Mária Brachňáková, Zuzana Jankesová, Nina Malková, Soňa Mušáková, Anna Paulovičová, Juraj Bojnický, Ľubomír Csicsai, Jaroslav Daubner, Dušan Gabona, Pavol Janský, Vladimír Kubis, Ján Kurhajec, Peter Pecko, Matej Neradil, Zdeněk Polášek a Matej Urban.

Tomáš Kramár, Michal Bobán, Marián Kramár, (vzadu)
Dávid Janči, Marek Geišberg, Alena Pajtinková,
Eva Olhová (vpredú)

Lubomíra Krkošková, Michal Gazdík

Osoby a obsadenie

Karel Kopřekingl Marek Geišberg

Lakmé (Marie) Alena Pajtinková

Mili, Škriatok Vitek Dávid Jančí a. h.,
Peter Grendár a. h.

Zina Eva Olhová a. h.,
Ema Kroupová a. h.

Willi Tomáš Mischura

Žena Lubomíra Krkošková

Muž Michal Gazdík

Dvořák, Janáček, Písař,

Boxer, Mních, Hofi Tomáš Grega

Pohodný, Strauss,

Zajíc, Bettelheim,

Rozhodca, Krupier Viliam Hriadel a. h.

Konferenciér, Fenek,

Boxer, Boehrmann,

Ernst Wagner Daniel Žulčák,
Matej Babej

Erna, Naďa,

Spoločníčka v kasíne,

Slečna Čárská Zuzana Rohoňová

Ružolíce dievča

v čiernych šatách,

Pani Strunná,

Spoločníčka v kasíne,

Morový doktor Barbora Palčíková

Lenka a Lála Paulína Fundárková a. h.,
Ema Poliaková a. h.

Hudobníci Michal Bobáň a. h.,
Marián Kramár a. h.,
Tomáš Kramár a. h.

Tomáš Mischura, Zuzana Rohoňová

*Největší lstí ďábla je,
když sám o sobě prohlašuje,
že není.*

Giovanni Papini¹

LADISLAV FUKS

sa narodil v Prahe 24. 9. 1923. Otec Václav bol významný policajný dôstojník, matka Marie bola v domácnosti. Ladislav vyrastal ako jedináčik. Po absolvovaní ľudovej školy, chodil na gymnázium. Počas štúdií prebiehalo prenasledovanie Židov, prichádzal tak o niektorých spolužiakov. Túto tému opakova-

ne spracúval vo svojich poviedkach i prácach širšieho rozsahu. Vyštudoval Filozofickú fakultu odbory filozofia, psychológia a pedagogika, dialkovo aj dejiny umenia. V roku 1949 dokončil dizertačnú prácu s názvom *Bergsonova idea vývoje* a získal tak doktorát z filozofie. Najprv pracoval v papierňach a v rokoch 1955 – 1959 pôsobil v Státní památkové péči ako odborný pracovník, vďaka čomu poznal väčšinu českých a moravských zámkov. Potom bol štyri roky zamestnaný v Národnej galérii v Prahe. Začiatkom 60. rokov odovzdal na vydanie svoj prvý román *Pan Theodor Mundstock* (1963). Kým vyšiel, prešiel štyrmi verziami kvôli redakčným pripomienkam. Ešte predtým však vydal faktografickú knihu *Zámek Kynžvart – historie a přítomnost* (1958), dôkaz jeho záujmu o históriu a detailné znalosti o tomto Metternichovom sídle. *Pan Theodor Mundstock* sa stal senzáciou, vyvolal veľký ohlas doma i v zahraničí, zaujímali sa oň viacerí filmári (vrátane Charlieho Chaplina). Od roku 1963 bol preto na voľnej nohe a venoval sa písaniu. V roku 1968 bol v širšej nominácii na Nobelovu cenu.

Aj v ďalšej tvorbe sa venoval predovšetkým obdobiu prvej republiky a druhej svetovej vojny. Po celý život bol fascinovaný židovským národom a holokaustom. Čiastočne to súviselo s tým, že zažil perzekúcie, spoznal, čo znamená byť ostrakizovaný, zároveň sa ho to dotýkalo v súvislosti s homosexuálnou orientáciou, ktorú sa dlho snažil úzkostlivo tajiť. Napriek tomu sa však v roku 1964 v Miláne oženil s Taliankou Giulianou Limiti. K sobášu poslal blahoprajný telegram aj vtedajší pápež Pavol VI. Ešte počas svadobnej hostiny však ženich údajne kamsi zmizol spolu s rumunským čašníkom. Vzápätí Fuks utiekol do Československa a manželke sa vyhýbal. Tá mala snahu jeho sexuálnu orientáciu liečiť. Občiansky rozvod nikdy neprebehol, Fuks tak o tridsať rokov zomieral ako ženatý muž.

Čudáctvo ho sprevádzalo po celý život a súviselo nielen s jeho správaním, ale aj domácnosťou. Jeho byt v pražskej mestskej časti Bubeneč so zatemenými oknami bol kabinetom kuriozít – množstvo predmetov tvorili predovšetkým zrkadlá, ale aj lebký, vypchatý papagáj, nespočítateľné množstvo rôznorodých, najmä starožitných predmetov, a pochopiteľne halda kníh. Hovorilo sa o ňom, že na noc si líhal do truhly. Nepo-

¹ Motto k novele *Spalovač mrtvol*.

pieral to, ale vyjadril sa, že je to veľmi nepohodlné. V útrobach bytu žila jeho chorá matka, o ktorú sa staral a ukrýval ju pred hosťami; oslovovala ho vraj „pane doktore“. Na vstupných dverách mal cedulku s nápisom „*Prosím návštevy pouze předem písemně či telefonicky ohlášené.*“ Miloval operu, bol vynikajúcim znalcom predovšetkým talianskych autorov. Hudba sa objavuje nielen v jeho knihách, ale takmer neustále znela aj v jeho byte, len podvečer ju prerušovala zvučka večerníčka, ktorý pravidelne sledoval. Výrazne sa zaujímal aj o jedlo, aristokraciu a cirkev.

Z jeho rozsiahlej tvorby sú najkritickejšie hodnotené diela zo sedemdesiatych rokov, ktoré predstavovali výrazné kompromisy s režimom – *Návrat z žitného pole*, *Krištáľový pantoflíček* o mladosti Júliusa Fučíka a *Pasáček z doliny* – sociálna balada o malom chlapcovi z chudobných pomerov, odohrávajúca sa na Slovensku. Mnohí mu vyčítali prispôsobivosť, ochotu a strach, ktoré prejavoval najmä v období normalizácie vo vzťahu k režimu a k požiadavkám strany.

Po roku 1989 sa dožadoval titulu národný umelec a nevedel pochopiť, že niečo také už neexistuje. Postupne chradol finančne i fyzicky. Rozpracovaný rukopis poslednej knihy nedokončil, lebo už nedokázal v hlave udržať koncept príbehu a bez toho nevedel pracovať. Posledným jeho dielom ostávajú pamäti s názvom *Moje zrcadlo: vzpomínky, dojmy, ohlednutí*. Zomrel vo vlastnom byte 19. 8. 1994, po dvoch dňoch ho tu našiel pošťár.

AKO PÍŠE LADISLAV FUKS

„V základe hrajú nejdůležitější roli emoce, samo téma, epika, postup a rozvíjení děje, i vlastní zpracování je čistě emocionální; teprve – abych tak řekl – nadtext, tedy obecně platnost příběhů, je záležitost racionální úvahy. Nejlepší bude, když vám povím, jaký je způsob práce. Na počátku vím, o čem budu psát, znám epiku, fabuli. Nejdříve se pokouším dostat do věcí, na několika stránkách si zkouším styl, často začínám několikrát, vždy od začátku, když nejsem spokojen. Konečně vznikne text první kapitoly – a to je stále ještě záležitost citová. Po přepsání na stroji začnu na textu znovu pracovat, tu něco utáhnu, tu povolím – to už je výsledek racionální úvahy. Nakonec, když mám napsanou celou knihu, kapitolu po kapitole se všemi vložkami, vsuvkami a škrty, a když mám už v hlavě představu o kompozici díla, se mi nově ukazují vztahy detailů, vztahy osob, ale také se mi třeba ukáže i nežádoucí lapsus ve stylu, který je třeba vyřešit. Například jak to udělat, aby postava mluvila svým osobitým jazykem a aby zároveň její přímá řeč nevybočovala ze stylizovaného jazyka celého románu nebo novely? Tedy řekl bych: nejdříve spontaneita, pak hra, pak kritická revize textu.“²

ROZHOVOR S DANIELOM MAJLINGOM autorom adaptácie

Ako vášnivý čitateľ si sa zoznámil s Fuksovým Spalovačom mrtvol už pred rokmi? Alebo si poznal najprv iné z jeho diel či známe filmové spracovanie? Zišlo ti na um, že by sa táto novela dala previesť na javisko?

Fuksa som nikdy nečítal. Poznal som, samozrejme, film, ale namiesto Fuksa som si čítal Kafku, Dostojevského, Celina, Houellebecqa, Littela, Musila, Manna, Updika, Rotha, Čechova, Slobodu, Timravu, Prousta, Sorokina, Flauberta, Balzaca, Barnsa, Kunderu, Bukowského, Irvinga, Welsha, Murakamiho, Ishigura, Lodgea, Towsendovú, Sartra, Camusa, Waughu,

² Na návšteve u Ladislava Fukse. Rozmnožovali Irena Zítková a Václav Falada. In *Mladá fronta*, roč. 25, 5. 11. 1969, č. 260, s. 4.

Dahla, Tolstého, Chabona, McCarthyho, O'Connorovú, Hemingwaya, Tokarcukovú, Cheevera, Carvera, Amisa, Hrabala, Mitanu, Borgesa, Márqueza, Cortazára, Pamuka, Joycea, Rushdieho. Na Fuksa prišiel rad až minulý rok.

V jednom z nitrianskych divadiel titul zamietli, len čo sme pred časom s režisérom Luteránom vyslovili jeho názov. Ako dramaturg s dlhoročnou pracovnou skúsenosťou v repertoárových divadlách vnímaš tento titul tiež kontroverzne?

Nie. Každému je asi jasné, že to nie je kasaštuk, na ktorý sa prídu masovo rekreovať diváci. Je to čierna groteska, ktorá hovorí o premene slušného človeka na súčasť vražednej mašinérie. Nevrávim, že to zaujme každého, ale hovoriť o tom ešte stále, dúfam, nie je kontroverzné.

Ako vyzerá príprava adaptácie prozaického diela? Do akej miery sa dá vždy vo vzťahu k predlohe postupovať inak a do akej miery sa dá uplatniť profesionálna rutina, remeslo? Vy-nucuje si každé dielo iný, špecifický prístup? Čítiš sa skôr ako ten, kto slúži autorovi alebo autorke, či naopak, oni slúžia tebe?

V prípade *Spalovača mŕtvov* som slúžil, aspoň dúfam, autorovi. Hneď na začiatku som si uvedomil, že vo Fuksovej novele nie je veľa „plnohodnotných“ dramatických postáv. Je v nej v podstate len jedna. To je veľmi nevďačné a mnohým inscenáciám to zlomilo väzy. Pravda je taká, že inak sa herci stavajú k inscenácii, kde aj oni majú postavu s dramatickým oblúkom a citovými poryvmi, a inak, keď tam hrajú tri-štyri epizódne typy. Chcel som preto doplniť text o fragmenty z iných Fuksových textov, ktorými by som „vystužil“ vedľajšie postavy. Napríklad postavy pána Straussa alebo doktora Bettelheima. Zdalo sa mi, že sa tu doslova ponúka Fuksova zbierka poviedok *Mí čiernovlásí bratři*. Ale potom som si uvedomil, že by som tým Spalovača zničil, pretože jednou – a možno najdôležitejšou – témou tejto novely je práve to, že pán Kopfrkingl nikoho nepustí k slovu. Celý čas vedie len svoj vlastný vnútorný monológ. To zohráva pri jeho premene zo slušného, alebo zdanlivo slušného človeka na vraha kľúčovú úlohu.

Daniel Majling, foto Ctibor Bachratý

Z hľadiska rozprávania sa *Spalovač mŕtvov* zdá byť celkom jednoduchým a zrozumiteľným dielom. Čakali na teba predsa len nejaké nástrahy či úskalia?

Najväčšie úskalie sú samotné Kopfrkinglove litanie, v ktorých hovorí o svojej predstave sveta, o svojej fascinácii smrťou, hudbou, krásou... Je to krásna literatúra, ale koľko z toho znesie divák? Človek si na jednej strane uvedomuje, že tieto monológy sú v texte nosné, že ich nemôže ohlodať na kosť, lebo mu z Fuksa neostane nič; na druhej strane sa bojí, aby sa v tej záplave slov neutopila téma, rytmus, dramatický konflikt... Stále som niečo škrtal, vracal to naspäť do textu a znova škrtal.

Do akej miery pri adaptovaní zohľadňuješ životný príbeh autora, prípadne iné jeho diela?

Nepamätám si, že by som pri dramatizovaní nejakej knihy bral do úvahy život jej autora. S ďalšími dielami od toho istého autora je to iné. Niektorí autori píšu celý život len jeden román.

Ema Poliaková, Paulína Fundárková, Dávid Jančí,
Peter Grendár, Eva Olhová, Tomáš Grega

Veľa autorov zasa rozvíja vo viacerých knihách jednu tému, ku ktorej sa neustále vracajú, prehľbujú ju, pozerajú sa na ňu z iných uhlov. Povedzme Ishiguro – jeho prvé tri romány sa neustále vracajú k tomu istému – k príbehu o semienkach fašizmu klíčiacych vo veľmi usporiadanej, slušnej a vzdelanej spoločnosti. Ale takých autorov jednej témy je veľa, a v takých prípadoch hľadám, či v iných knihách nesformulovali niečo presnejšie, hlbšie či dramatickejšie než v knihe, ktorú práve dramaturizujem.

V Čechách vzniklo viacero adaptácií *Spalovača mrtvol*, nedávno jedna i v Rakúsku. Je pre teba zaujímavé zaoberať sa nimi, alebo práve naopak vyhnúť sa im, nedať sa ovplyvniť?

Keď som „len“ dramaturg, zaujímajú ma iné adaptácie. Vlastne ich štúdiom začínam prácu na titule – ak nájdem dramaturgiu, ktorá plne vyhovuje potrebám režiséra, je zbytočné robiť ďalšiu. Iné to je, keď ma vyzve na dramaturgiu iné divadlo. Vtedy túto prácu nechám na domovského dramaturga a verím, že je nejaký dôvod, prečo ma požiadali o novú dramaturgiu.

Ako vnímaš (alebo v akej miere berieš do hry) politicko-spoločenský kontext novely, ktorá sa odohráva v predvečer druhej svetovej vojny, keď boli postoje k medzinárodnému daniu iné v českom a iné v slovenskom prostredí?

Neviem, či v prípade *Spalovača* hrajú rozdiely medzi českým a slovenským prostredím až takú veľkú rolu. Je to príbeh apolitického človeka, naoko slušného pedanta, človeka-milión, ktorý sa zrazu rozhodne „napraviť“ svet a ochotne sa k pridá k veľkhubým nacistom s jednoduchými, no o to idiotskejšími receptami na zložité problémy. To je príbeh, ktorý u nás nebol/nie je zriedkavejší než na druhom brehu Moravy, a či sa tento príbeh deje v kulisách protektorátu alebo samostatného štátu, či sa pri tom anektujú Sudety alebo južné Slovensko, nie je, myslím, až také dôležité.

Rudolf Hrušínský

SPALOVAČ MŔTVOL NA JAVISKU A NA PLÁTNE

Slovenské komorné divadlo Martin uvádza ako prvý profesionálny súbor na Slovensku adaptáciu Fuksovej novely, zároveň ide o vôbec prvé uvedenie tohto autora u nás. Inak je tomu samozrejme v zahraničí, najmä v Čechách. Ani tam sa však premiéry *Spalovača mŕtvol* autor nedožil. Prvú inscenáciu uviedli až v roku 2008 študenti Divadelnej akadémie múzických umení v Prahe. Nasledovali ďalšie štyri premiéry. Z nich sa pravdepodobne s najväčším záujmom divákov i kritiky stretla inscenácia Divadla Petra Bezruča v Ostrave v réžii Slováka Jakuba Nvoty v hlavnej úlohe s Norbertom Lichým, ktorá mala premiéru v roku 2016.

Najznámejší však autor i jeho dielo ostáva vďaka filmovému spracovaniu *Spalovača mŕtvol* režiséra slovenského pôvodu Juraja Herza v hlavnej úlohe s nezabudnuteľným Rudolfom Hrušínským. Film mal premiéru v roku 1969 a vzápätí bol dvadsať rokov zakázaný.

Tomáš Mischura,
Barbora Palčíková,
Marek Gejšberg,
Tomáš Grega,
Zuzana Rohoňová

„Film bol slávny. Scenár sme robili spoločne, Herz a ja, a ukázalo sa, že to bola obrovská symbióza. Ja som videl Spaľovača podľa svojej knihy, ktorá sa číta, a všetko podstatné je tam vyjadrené v slovách a vetách. Herz ako režisér filmu to isté videl cez prizmu pohyblivých obrazov, ktoré sa premietajú na plátno. Chcem vyzdvihnúť, že táto naša spolupráca, keď jeden chápal a pochopil druhého, sa na výsosť osvedčila. Hovorilo sa, že vznikol jeden z najlepších scenárov, aký štátny film vôbec kedý mal. Na scenári sme pracovali v kaviarni Slávia pri stole, kde sme mali dokonalý pokoj, vždy dopoludnia, keď tam ešte nebolo mnoho ľudí, vrchný čašník nás poznal a vychádzal nám všemožne v ústrety, mierne sme popíjali víno a kávu. Schádzali sme sa tak raz za týždeň od konca roku 1967 asi do začiatku februára 1968. Na toto pravidelné stretávanie sme si zvykli a obaja sme sa naň tešievali. Až jedného krásneho dňa prišiel smutný koniec. Vedeli sme, že to dopoludnie sa schádzame naposledy, pretože naša práca končí. Scenár bol hotový. Bolo to vlastne radosť, ale akýsi smútok v duši sa objavil. Po roku 1969, v období normalizácie, sa potom film ocitol v kinách len sporadicky. Premietal sa poslucháčom FAMU takpovediac študijne, vraj niekde v niektorom filmovom klube.

Stalo sa však, že raz akýmsi záhadným spôsobom zariadil vypožičanie filmu profesor FAMU Jaromír Kučera zvaný Mikí a film sa premietal súkromne pre pozvaných hostí k mojim narodeninám dňa 24. septembra 1983 na záhrade vily rodiny Barešovcov v Prahe 6. Na vtípnom plagáte s líškou, čo som bol podľa nemeckého názvu pre líšku a česky písaného môjho mena ja, držala líška ukradnutú hus podľa známej nemeckej pesničky, a na plagáte ďalej bolo napísané „garden party so zlatým klincom programu“, čo bol *Spaľovač mŕtvol*.“³

17. apríla 2006 premietali film po prvýkrát v krematóriu v Pardubiciach, kde sa nakrúcali viaceré scény. Diváci tak interiér krematória videli dvojmo – naživo i na plátne. O projekciu bol taký veľký záujem, že ho uviedli neplánovane napokon ešte dvakrát.

Krematórium v Pardubiciach

„Přemluvit někoho, aby šel pracovat jako spalovač do krematoria, je nesmírně obtížné. Většinou se to dělá tak, že když je amnestie, tak my, ředitelé krematorií, chodíme hledat adepty před vězení. Čerstvě propuštění vězni většinou nemají žádný výhled, že by je někdo zaměstnal, a tak máme snažší práci, když je chceme přesvědčit, aby u nás nastoupili.“⁴

Karel Pelant POHREB OHŇOM ALEBO HNITÍM (1909)

Myšlienka spaľovania nikdy nezhasla, aj za absolútnej vlády kresťanstva. Už v stredoveku vyskytovali sa učenci, ktorí sa zaštalávali ohňa ako najlepšieho pohrebného prostriedku.

Ba dokonca aj pápežská stolica schválila raz spaľovanie mŕtvov! Bolo to však v čase renesancie, keď poprednými neveriacimi boli veselí a po živote žiadostiví sami pápeži. Monsignore Mattia Naldi, lekár pápeža Alexandra VI. vydal v roku 1656 v Ríme spis: *Regole per la cura del contagio* (Pravidlá na liečenie nákazy), v ktorom sa hovorí na str. 5:

³ FUKS, Ladislav. *Moje zrcadlo*. Praha : Melantrich, 1995, s. 186-187. Preložil MD.

⁴ Juraj Herz spomína, ako mu o náboře pracovníkov v krematóriu v šesťdesiatych rokoch rozprával riaditeľ jedného z nich. Citované podľa: HERZ, Juraj. *Autopsie (pitva režiséra)*. Praha : Mladá fronta, 2015, s. 186.

„Nemôže byť ohavné to, čo bolo po stáročia uctievané. Tým skôr, keď kosti a popol, ktoré ostanú, môžu sa nájsť na posvätnom mieste čestného pochovávaní, kde naostatok nič neostáva, než popol a kosti. Medzi spálením a pochovaním do zeme nie je žiaden rozdiel, len ten, že spálením mŕtvolu rovnakým spôsobom, ale s istotou môže byť zničená, tak ako to zaobstaráva čas, ale s mnohými nebezpečenstvami.“

Prišlo storočie devätnáste. Ľudská myseľ, zovretá okovami stredoveku, rozrazila svoje putá vo výbuchu francúzskej revolúcie. Nová perióda ľudského myslenia sa začala; skúma sa staré a hľadá sa nové.

Idea spalovania vychádza znovu na obzor, podporovaná štúdiom antiky.

Aristokracia tejto doby, nositeľka inteligencie dávala často najavo odpor proti pochovávaniu pri kostoloch atď. Mnohí zo šľachticov boli prívržencami ohňa; a nie je to jeden z najmenších, ktorý si praje tak byť pochovaný, keď spomenieme Fridricha Veľkého.

Podľa spisu pruského generálneho štábu o prvej sliezskej vojne, zväzok I., napísal Veľký Fritz štátnemu ministrovi 27. februára 1741: „Ak ma zabijú, tak chcem, aby moje telo bolo spálené rímskym spôsobom a aby som bol v urne v Rheinsbergu pochovaný.“

Nezabili ho však a tak vykladači jeho slov neskôr pri pohrebe nepripustili pohreb ohňom, ktorý si tento veľký kráľ prial.

Prišli napoleonské vojny. Na rozsiahlych zmrznutých pláňach Ruska v tuhej zime ležali desaťtisíce mŕtvych francúzskych vojakov; nebolo možné vykopávať v tvrdej zemi hroby, nebolo dostatok rúk. A tak siahlo sa zase k najrozumejšiemu spôsobu starých; podľa ruských prameňov bolo v roku 1812 spálených na hraniciach okolo 253 000 mŕtvov...

V roku 1822 celý vzdelaný svet vzrušila zvláštna príhoda. Pri La Spezii, neďaleko Janova, utopil sa v mori s kapitánom Williamsom slávny anglický básnik a filozof Percy Bysshe Shelley. Na základe vzájomného sľubu ujal sa mŕtvoly v sláve dôstojný jeho druh, básnik lord George Gordon Byron, vyňal srdce, a telá oboch mŕtvych spálil na hranici na morskom pobreží, celkom podľa rímskeho zvyku, sypúc kadidlo a soľ na hranicu a lejúc ví-

Daniel Žulčák, Tomáš Grega

no na popol. Srdce a popol boli prevezené do Ríma a uložené na evanjelickom cintoríne, neďaleko pyramídy Caia Cestia.

Iskry z tejto hranice zapalujú vzápätí mysle prebúdajúcich sa ľudí.

Profesor Reclam, vynikajúci propagátor vedy medzi ľuďmi, vzor učenca, v Nemecku píše články aj do zábavných periodík (Gartenlaube) a v roku 1872 stavia sa už prvé krematórium v Miláne z peňazí Karla grófa z rodu Kellerovcov (systém Polli-Clericetti); šľachetný zakladateľ stanovil v poslednej vôli, že jeho mŕtvola má byť nabalzamovaná a uschovaná do času, až bude jeho krematórium dostavané a povolené; potom má byť odovzdaná plameňom. Dva roky čakali jeho telesné pozostatky na tento okamih, až napokon 22. januára 1876, ako prvý zahajuje novú etapu európskej kremácie.

Podľa štatistiky z roku 1904 má Taliansko 26 krematórií, Francúzsko 3, Anglicko 12, Švajčiarsko 4, Dánsko 1, Švédsko 2, Spojené štáty americké 23, Argentína 1; štáty klerikálneho typu – Rusko, Rakúsko, Turecko a Španielsko tvoria štvorlístok, kde nie je pochovávanie ohňom doposiaľ povolené.

V Čechách iniciuje hnutie za kremáciu nedocenený, veľký človek Vojta Náprstek v roku 1880, keď tento muž, prinášajúci nám všetok pokrok zo zahraničia, žiada v pražskej mestskej rade zriadenie komisie pre túto otázku. Sám sa necháva spáliť v Gothe v roku 1894; nasleduje ho i manželka v roku 1907; vzniká Spoločnosť pre spaľovanie mŕtvol v roku 1899 a v roku 1908 spolok Krematórium v Prahe, ktorý chce prakticky propagovať spaľovanie na spoločenskom základe, na spôsob poistenia, za nepatričný poplatok každého člena a so zárukou úplného pohrebu spolnotením bez útraty pre každého svojho člena.

Morálne posily získava hnutie prostredníctvom čelných osôb z radov inteligencie, ktoré sa rozhodnú pre tento spôsob pohrebu, z celého radu osobností menujme jemnú dušu, veľkú umelkyňu, milú a dobrú pani Hanu Kvapilovú.

Používam slovo spolnenie pre moderný spôsob pohrebu, nakoľko sa mŕtvola nespája, ale spolní horúcim vzduchom alebo uhoľnými plynmi. Oheň sa v moderných krematóriách mŕtvolý nedotkne a všetky tvrdenia o tom, že mŕtvola sa smaží, že ju olizuje oheň tak, že telo sa zmieta, a podobné ničomné

ohováranie, to sú len nehanebné klerikálne klamstvá. Podobné správy môže šíriť len zlomyseľník alebo nevedomec. Spolnenie je moderná premena tela na prvotné súčiastky rýchlym spôsobom; to, čo sa odohráva hnitím v čase desaťročí s odpornými príznakmi, sa tu vykoná v čase asi dvoch hodín spôsobom čistým.

Nie je tu miesto na vykreslenie všetkých sústav žiarovísk (používam zase toto staré a dobré slovo, správnejšie ako pec, ktorá má v sebe príchut' vulgárnosti) a ten, koho vec techniky zaujíma, nájde v Ottovom slovníku pod heslom Spaľovanie mŕtvol, podrobný článok od Ludvíka Čížka, mestského vrchného inžiniera v Prahe. Líšia sa tieto systémy (Siemens, Toissul a Fradet, Klingenstein, Bourry, Schneider, Guichard, Beck, Dorovins, Gorini, Venini atď.) len drobnými technickými zlepšeniami, základná myšlienka je vždy táto:

Z pece, v ktorej sa kúri, vedú horúce plyny alebo vzduch do rozpálených šamotových komôr, kde onen prehriaty prúd mŕtvolu najprv vysuší a potom ju nechá rozpadnúť sa na prach, ktorý sa taktiež spáli. Kosti v tomto žiare rozpadnú sa taktiež na drobné biele kúsky, podobné riečnemu piesku; celkom ich spáliť nemožno, nakoľko ich kremičitany odolávajú každému žiaru a všetkým atmosférickým vplyvom. Popola ostáva podľa váhy človeka 2-3 kilogramy.

Mŕtvola, ktorá zmizla pred zrakmi príbuzných a priateľov v katafalkovej hrobke, je vsunutá v zinkovej rakve do žiarovej komory; zinok sa ihneď roztaví, okamžite sa okyslíci a komínovým ťahom ako troška bieleho prášku vzlietne do priestoru. Z mŕtvolý nevychádza žiaden dym, ale jedine priehľadné plyny, vznikajúce okysličiením tela. Komíny nie sú na odvod dymu, ale kvôli ťahu, nutnému pre spolnenie horúcimi plynmi. Proces sám končí do dvoch-troch hodín, podľa telesnej konštrukcie, obsahu tuku či vody, alebo silnejšieho či slabšieho žiaru, ľahu atď.

Popol odovzdáva sa v zaletovanej škatuli, aby bol chránený aj pred profánnymi zrakmi. Každý si ju môže odložiť na odpčinok, v urne do kolumbárií alebo urnových hájov, zriaďovaných esteticky vôkol krematórií, v súkromnej záhrade, v hrobke, alebo ju môže pochovať do zeme.

Pozrime na krematóriá. Sú to budovy, ktoré vznikli v ostatných desaťročiach a teda zodpovedajú modernému architektonickému čítaniu. Krematóriá sú schopné ešte ďalšieho umeleckého rozvoja, lebo ľudský duch môže stále a stále kráčať vpred. Krematóriá, keďže sú to moderné budovy, budú sa rozvíjať ďalej, stále krajšie a poetickéjšie. Krematórium v Hamburgu pripomína stavby florentské, baptistérium a vežu radnice; v Gote renesančnú loďziu; v Heidelbergu iónsky chrám; v Offenbachu roztomilý letohrádok; v Manheime antickú monumentálnu hrobku; v Stuttgarte grandiózny pomník; v Zittau modernú napol vilu, napol chrám. Bohatosť, krása foriem, možnosť tvorby pre architekta je tu nevyčerpatelná; na tisíc spôsobov tu možno podať ľudskú krásu a vznešenosť. Nezabudnem nikdy na skvelý dojem z krematória v Los Angeles, v Kalifornii, kde zo sviežej zelene v parku náhle sa vynoril biely, antický chrám vážnej, ale milej krásy, že priamo zastavili sme sa ako pri zjavení niečoho, čo je vyššie a čistejšie ako tento svet...

Kolumbáriá a urnové háje sú zase novou výtvarnou príležitosťou, teda rozmnožením oblasti umenia. A to isté platí pre urny, kde čaká výtvarníkov ešte mnoho práce a kde môžu voľiť materiál výraznejší, kov, kameň, keramiku. Rovnako aj doterajšie „umenie smrti“ nepríde skrátka, pretože možno aj naďalej stavať hrobky, tesať pomníky atď. ako dnes.

Žiar podporuje umenie desaťkrát viac ako doterajšie hnutie, žiar znamená rozmnoženie krásy a estetiky, ako aj odstránenie škaredosti v ľudstve.

V prírode je večný kolobeh hmoty; žiadna nie je z neho vyňatá; pomocou tohto pohybu prírody, ktorý si žiada zmenu vývojom k vyšším útvarom, je tiež filozofickou stránkou žiaru.

Krátene.

Preložil MD.

Marek Geiřberg, Viliam Hriadel

KREMÁCIA NA SLOVENSKU

Prvé úvahy o vzniku krematória na Slovensku pochádzajú z konca devätnásteho storočia. Vtedy však toto územie bolo súčasťou rakúsko-uhorskej monarchie a Habsburgovci ako výrazne prokatolícky orientovaní spaľovanie nebožtíkov odmietali. V presadzovaní tejto politiky účinne napomáhal aj bratislavský klérus.

Na počiatku prvej svetovej vojny sa údajne počítalo s výstavbou vojenského krematória v Žiline, ktoré by tak bolo prvé nielen na území Slovenska, ale v celom Uhorsku. Ďalšie správy o vývoji a výsledku tohto plánu sa však nezachovali.

Debaty o zriadení krematória pokračovali aj po skončení vojny a vzniku Československej republiky. Veľký boom vo výstavbe v tom čase zaznamenali na západnej strane nového štátu, ale konzervatívnejšie a najmä výrazne katolícke Slovensko viedlo na túto tému bezvýsledné ostré spory. V rôznych obdobiach sa uvažovalo o výstavbe krematória v Košiciach či vo Zvolene, ale napokon z toho vždy zišlo.

Tragickým vyústením sporov o kremáciu bolo dianie v období tzv. slovenského štátu, keď sa Nemcom za odvoz židovského obyvateľstva platilo 500 rišských mariek na osobu. Netreba pripomínať, že mnoho týchto obetí v krematóriách napokon nedobrovoľne skončilo.

Po roku 1948 sa opäť otvorila debata o výstavbe krematória v Bratislave, pochopiteľne to súviselo s prevzatím moci komunistickou stranou a potlačením cirkvi i náboženstva. Súhlas na jeho výstavbu však napokon prišiel až v roku 1960.

V súčasnosti je na Slovensku sedem krematórií, z toho päť je vo vlastníctve miest a obcí. Po dve pece sú v Bratislave, v Žiline, v Košiciach a v Banskej Bystrici, v Nitre je jedna pec. A v súkromných rukách sú krematória v Nových Zámkoch a Leviciach, obe s jednou pecou. Pre porovnanie, v Čechách je krematórií dvadsaťsedem.

Súčasnú kremáčnu pec sú počítačom riadené elegantné kovové tubusy, ktoré spotrebujú asi 5 m³ plynu na kremáciu. Tá prebieha pri teplote okolo 800 až 1200 stupňov Celzia a trvá asi hodinu, hodinu a pol. Problémom pri kremácii začali byť obéz-

ni nebožtíci; zaznamenali sa už dokonca prípady výbuchu pecí.

Systém filtrov pri súčasných kremáčnych peciach zachytáva veľkú časť oxidov dusíka, uhlíka, síry aj prachové častice. Jedna pec so 600 kremáciami ročne údajne vyprodukuje len toľko tuhých emisií ako 200 fajčiarov skonzumujúcich za rok po jednej škatulke cigariet denne, oxidov uhlíka ako 415 fajčiarov a oxidov dusíka ako 513 fajčiarov.

„KREMATORIUM“
SPOLEK PRO SPALOVÁNÍ MRTVÝCH V PRAZE.
Kancelář: Král. Vinohrady, Dolní Blanická č. 1. (roh Jungmannovy tř.)
□ □ □ □ □

Spolek „Krematorium“ docílil ve čtyřech měsících svého trvání neobyčejných úspěchů v širokých kruzích naší veřejnosti, navázal styky se všemi krematorií ciziny a čítá za krátkou tuto dobu již značný počet členů, kteří odevzdali mu ustanovení o spálení svých tělesných pozůstatků. Vidíme, že prostředkování spálení těm, kteří opravdovými jsou přívrženci této ideje, našlo u nás půdy a ohraď se proto v důvěrou na všechny pokrokové lidi, aby našli nové členy spolku a nové šířitele užleptilého a nanejvýš estetického proměnění lidského těla v pozůstatky, které žijícím lidem nijak nemohou býti ze zdravotních ohledů nebezpečny.

Jak možno se stát členem spolku?

1. Požádám spolek dopisem o stanovy a tiskopisy; spolek ochotně vyhově.
2. Kdo na základě stanov státi se chce členem „Krematoria“, napiš vlastnoručně toto na půlarch papíru:

Ustanovení pro případ smrti.

Pro případ úmrtí svého ustanovuji, aby tělesné ostatky mé byly spáleny, a žádám, aby toto mé přání „Krematorium“ spolekem pro spálení mrtvol bylo provedeno.

*Popel budu odevzdán
uložen v kolumbariu „Krematoria“ v Praze.*)*

Vlastnoručně psáno a podepsáno.

V _____ dne _____ roku _____

vlastnoruční podpis.

*) Co se nehodí, označíš napřímeně.

Lékařské dobrozdání.

4. Ustanovení pro případ smrti, přihlášku, lékařské dobrozdání spolu se zápisným (2 Kč) a členským příspěvkem (buď celoročním, půlletním neb měsíčním) zašle na adresu „Krematorium“, spolek pro spalování mrtvých v Praze. (Kancelář: Král. Vinohrady, Dol. Blanická č. 1.)

6. V zájmu každého člena jest, aby každou změnu adresy ihned oznámil.

7. Členové jsou přijímáni od 15 let věku jediňe výborem dle § 4. stanov na písemnou přihlášku a předložení vlastnoruční psaného ustanovení pro případ úmrtí.

•	•	•	•	•	•	50	•	•	•	•	18 K	•
•	•	•	•	•	•	60	•	•	•	•	32 K	•
•	•	•	•	•	•	vyšším než 60 let,	bude	platiti	50 K	ročně		

Při vstupu do spolku zaplatiti dlužno 2 kor. zápisného jednou pro vždy.

Dále stane se zakládajícím členem každý, kdo zaplatil, odkázal nebo jiným způsobem pokladně spolku odevzdal 600 K, jež mohou být splaceny najednou nebo ve čtyřech čtvrtletních lhůtách předem. Tento zakládající člen má právo, aby mrtvola jeho byla spalena hned po složení obnosu 600 korun.

9. Die žá o ústánov plati se pispábky předm., a to ročně nebo v splátkách čtvrtletních neb měsíčních předm. Upozorňujeme, že nejvýhodnější jest zaplacení na celý rok. Na jednod. K. platil budiž užij jenom slovních listků "Krematoria", jež polku dodala "Čist. banka čes. spoliťen". Strčením slovního listu jest proveden potvrzením zaplaceného obnosu, neboť "Krematorium" zvláštním potvrzenkem nezasílá. Posílání peněz tímto listky jest porta prouto. Chetěl-li by se někdo nějaké sdělení na zadní straně listku učinit, přilepi známku 3 hal.

Chart 1.

5. Datum airti.

Čestmír Stehlík, 1887 Mělník 853 Zemřel 6 března 1900

V místě, kde jest více členů „Krematoria“, doporučuje se, aby se členové mezi sebou shodli a jeden smrti druhého „Krematorium“ oznámil. Po řádném a včasné ohlášení smrti obstará vše občanský spolek „Krematorium“ a pozatím nechť nečiní nijakých kroků v žádném případě a u žádných jiných ústavů k obstarání pohřbu dříve, než se dohodá se zastupcem „Krematoria“, (který eventuelně ihned se dostaví).

Připomínáme zde, že jest v Praze ještě „Společnost pro spalování mrtvých“, která sice obrala si za úkol šíření ideje spalování, ale není totožnou s „Krematoriem“ a žádáme, aby přesně bylo dbáno adresy „Krematoria“ pro uvarování možných průtahů a nedorozumění.

Při pohřbu hraje a obstará „Krematorium“ útraty všech potřebných listin, komise, dopisy a vyjednávání s úřady, drahou a krematoriem, dle předpisu zhotovené rakve, dovoz z domu úmrtí do krematoria, spálení mrtvolky a dodání popela v plechové krabici do rukou pozůstalých nebo tam, kam snad zemřelý člen dříve byl ustanovil. Výbor „Krematoria“ zřídil ve svých místnostech umělecky uspořádané, provisorium kolumbarium, kde za nepatrný, od případu k případu stanovený poplatek, uchováván bude popel členů, když výslovně tak ustanoví.

Na žádost člena nebo jeho pozůstalých obstará spolek dodání urny (popelnice), v níž ukládá se plechová krabice s popelem, ovšem nikoli na útraty spolku.

Všecky pohřební okázanosti, jakož i průvod příbuzných nebo jiných osob ku spálení spolek nehradí.

Správa spolku.

Jaroslav Kvapil, dramaturg Nár. Divadla v Praze, předseda.

Členové výboru pro rok 1909:

MUDr. Miloš Borsony, lékař, MUDr. Bouček, lékař, MUDr. Otakar Haněl, lékař, Jos. Lukavský, herec a spisovatel, Josef Makovec, sekretář Volské Myšlenky (hl. jednatel), Boža Novák, konc. úředník Obch. komory v Praze (hl. jednatel), Karel Petráň, redaktor, Em. Rosol, učitel (místopředseda), Fr. Tauler, redaktor (pokladník), JUDr. Il. Janko Wodvařka, adv. koncipient.

Revisori úctá.

Ludwig Riess, úředník, V. Höfer, soukromník.

NK I. 20 V. 83-266113

Daniel Žulčák

Alexandra David-Néel

AUTORKA KNIHY O TIBETE

Alexandra David-Néel sa narodila 24. októbra 1868 v Saint-Mandé. Bola belgicko-francúzskou cestovateľkou, výskumníčkou, spiritualistkou, budhistkou a spisovateľkou. Známa sa stala najmä vďaka návšteve tibetskej Lhasy v roku 1924. Napísala viac ako tridsať kníh o východných náboženstvách, filozofii aj o svojich cestách. Mala vplyv na básnikov ako Jack Kerouac či Allen Ginsberg. Jej knihu o Tibete číta aj Karel Koprfrkingl v novele *Spalovač mŕtvov*.

V Paríži študovala filozofiu a začala sa zaujímať o budhizmus. V rokoch 1890 a 1891 cestovala do Indie. O desať rokov sa tam vrátila, v tom čase sa stretla s 13. dalajlámom Thubtänom Gjamcchom. V rokoch 1914 – 1916 žila v jednej zo sikkimských jaskýň neďaleko tibetských hraníc a spoločne s mladým mníchom lámom Jongdänom sa venovala štúdiu. Jongdän sa neskôr stal jej adoptívnym synom. V roku 1916 sa vydala do Tibetu. V Žikace sa v auguste roku 1916 stretla s vtedajším pančehlámom. Keď sa chcela vrátiť do Európy, práve prebiehala prvá svetová vojna, rozhodla sa preto vydať do Japonska.

Na cestu do Lhasy sa pripravovala dvojročným pobytom v jaskyniach. Naučila sa dokonale tibetsky a aj sériu jogových praktík, ktoré pomáhajú askétom prežiť v krutých vysokohorských podmienkach. V roku 1924 sa dostala do Lhasy, kde strávila dva mesiace. Túto cestu opisuje v jej najznámejšej knihe *S žobráckou palicou do svätého mesta*.

Po návrate do Francúzska počas desiatich rokov napísala niekoľko kníh. Pozornosť vzbudili nielen jej cestopisy, ale aj knihy zaoberajúce sa budhizmom a tibetskou mystikou, tajnými náukami, ktoré dovtedy v Európe neboli známe.

David-Néelová bola ako jediná Európanka vysvätená v Tibete na lámu a stala sa naldžorpou (mystičkou s nadprirodzenou silou).

V roku 1937 sa opäť vydala s lámom Jongdänom na cesty, tentoraz cez Sovietsky zväz a transsibírskou magistrálou do Číny. Na cestách strávila celé obdobie druhej svetovej vojny, a až po ôsmich rokoch sa vrátila späť do Francúzska, kde ďalej písala knihy a kde v roku 1969 zomrela.

bulletin k inscenácii **Spaľovač mŕtvov**

zostavil: Miro Dacho

foto: Braňo Konečný

vizuál: Dalibor Palenčík

layout: Ivan Bílý

tlač: P+M Turany

cena: 2 €

Slovenské komorné divadlo

Divadelná 1, 036 80 Martin

Tel.: 043/ 422 40 98

www.skdmartin.sk

riaditeľ: František Výrostko

umelecký šéf: Lukáš Brutovský

Zriaďovateľom Slovenského komorného divadla Martin

je Žilinský samosprávny kraj

Hlavný partner

SLOVENSKÁ
sporiteľňa

Partneri inscenácie

Stredoslovenská
distribučná

Hakom®

RODINNÉ VINÁRSTVA,
KTORÉ V REŤAZCOCH NEKÚPITE

Vino? Jedine od Sommeliera.

MARTIN - LADOVEŇ 10:00 - 22:00 h.
www.sml.sk

 **GALÉRIA
MARTIN**

www.galeriamartin.sk

RADI VÁS U NÁS UVIDÍME

vlmedia
REKLAMA A PROPAGÁCIA

www.vlmedia.sk

1 4 8

**Vstúpte s nami
do sveta reklamy**

infinity
infinityreklama.sk

30 rokov na Slovensku
Mercedes-Benz

Spotreba paliva kombinovaná: 8,8 - 5,4 l/100 km. Emisie CO2 kombinované: 199 - 143 g/km.

Nová GLB. Sila má mnoho podôb

Prečo si vybrať práve ju? V sériovej výbave ponúka viac než je obvyklé.

Už od

38 766 € s DPH

V sériovej výbave získavate:

- priestor až pre 7 cestujúcich a ich batožinu,
- 8-stupňová dvojspojková automatická prevodovka 8G-DCT,
- cívacia kamera,
- multimedálny systém MBUX,
- automatická klimatizácia THERMATIC,
- disky z ľahkej zliatiny s priemerom 43,2 cm (17"),
- TEMPOMAT.

Viac na www.mercedes-benz.sk/glb

Mercedes-Benz

The best or nothing.

FOŠŇA CENTRUM

REZIVO • OSB DOSKY • TATRANSKÝ PROFIL

DCP timber • MARTIN • KOŠÚTY 2 • (pri Probugase)

043-43 00 421 www.dcp.sk

M E S S I N X

Divadlo podporili

Divadlo podporili

Hlavný mediálny partner

Mediálni partneri

TURIEC ONLINE

